

Konstruowanie egzaminów certyfikacyjnych z języka białoruskiego

Trudności i wyzwania

DOI: 10.47050/jows.2025.1.67-72

Układanie testów do egzaminów certyfikacyjnych z języka białoruskiego wiąże się z kilkoma rodzajami trudności. Jednym z nich jest dotarcie do ciekawych i autentycznych materiałów o różnorodnej tematyce oraz dostosowanie tekstów do obowiązującego standardu ortograficznego. Autor zadań, selekcionując materiał pod względem tematycznym, bierze pod uwagę kilka kryteriów: teksty nie powinny poruszać tematów politycznych, różnic kulturowo-religijnych i nie mogą obrażać poglądów czy uczuć innych. Ich tematyka musi być aktualna i ciekawa dla osób w wieku od 19 do 26 lat. Nie mniej ważne jest, by dobór treści uwzględniał kulturowy obszar zdawanego języka.

VOLHA TRATSIK
Uniwersytet Warszawski

CONSTRUCTING CERTIFICATION EXAMS IN THE BELARUSIAN LANGUAGE: DIFFICULTIES AND CHALLENGES

The article analyzes the difficulties and challenges encountered during the development of test tasks for the Belarusian language certification exam at levels B1 and B2. The author addresses issues in the field of higher education didactics and foreign language teaching, considering the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). The topics discussed in the article are relevant to all "less commonly taught" languages. On the one hand, the author, as an educator, describes the CEFR-driven requirements in the methodology of teaching and evaluating foreign languages. At the same time, as a test designer and examiner, the author provides examples of challenges in creating certification tests at levels B1 and B2. Special attention is given to the unfavorable situation of the Belarusian language within Belarus and the language policy pursued in the country, which results in the limited publication of Belarusian materials and the minimal availability of teaching.

KEY WORDS: BELARUSIAN, CERTIFICATION EXAM, CEFR, TEST TASKS, DIDACTICS, TESTING MATERIALS

Konstruowanie egzaminów certyfikacyjnych w przypadku języków mniej popularnych może stanowić nie lada wyzwanie na kilku poziomach. Znaleźnienie ciekawych tekstów, napisanych zgodnie z obowiązującymi od 2010 roku zasadami ortograficznymi języka białoruskiego oraz dobrze skomponowanych pod względem stylistycznym, jest czasochłonne i wymaga dużego zaangażowania. Trudno znaleźć odpowiednie treści użytkowe w formie nagrań audio czy ciekawe i na odpowiednim poziomie do zadań na rozumienie tekstu czytanego. W artykule ukazano złożoność tej problematyki z punktu widzenia autorki testów z języka białoruskiego oraz lektorki, której zadaniem jest przygotowanie studentów do egzaminów. Ponadto omówiono trudności związane z sytuacją języka białoruskiego w Białorusi, założenia certyfikacji językowej w tym kraju, a także usytuowanie języka białoruskiego na uczelniach w Polsce. Poruszone niżej kwestie mogą stanowić punkt wyjścia do dalszej dyskusji na temat wyzwań związanych z opracowaniem i przygotowaniem rzetelnych arkuszy egzaminacyjnych oraz przygotowaniem studentów do egzaminu certyfikacyjnego.

Nauczanie i certyfikacja języka białoruskiego w Polsce

Uniwersytet Warszawski to jedyna uczelnia w Polsce, która organizuje egzaminy certyfikacyjne z języka białoruskiego. Nauczanie tego języka na Uniwersytecie Warszawskim odbywa się zgodnie z ostatnią redakcją ortograficzną, która od 2010 roku obowiązuje w Republice Białorusi. Wynika to naturalnie z wielu przyczyn, natomiast główną motywacją jest fakt, że uczymy języka oficjalnie funkcjonującego we wszystkich sferach życia publicznego Białorusi – w szkołach, uczelniach, instytucjach państwowych. Oficjalna norma ortograficzna jest stosowana w dokumentacji, wydawnictwach, kartografii, mediach.

W roku akademickim 2024/2025 na UW można uzyskać certyfikat z języka białoruskiego na poziomach biegłości językowej B1 i B2 określonych w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* (w skrócie ESOKJ) jako B1 – Threshold i B2 – Vantage (2003: 32), czyli na poziomach średniozaawansowanych. Zgodnie z opisem różnica między poziomami B1 a B2 polega na tym, że student na poziomie niższym rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w standardowych wypowiedziach, potrafi radzić sobie w większości sytuacji komunikacyjnych oraz tworzyć proste i spójne wypowiedzi ustne lub pisemne na znane bądź interesujące go tematy. Na poziomie B2 osoba posługująca się językiem obcym rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w złożonych tekstach o tematyce konkretnej i abstrakcyjnej, potrafi dyskutować na tematy techniczne lub specjalistyczne związane z jej zawodem, a także udziela szczegółowej wypowiedzi ustnej bądź pisemnej, w której wyjaśnia swoje stanowisko w trakcie dyskusji (2003: 33–35).

Coroczna oferta egzaminów może ulegać zmianie w zależności od tego, na jakim poziomie w danym roku akademickim udało się utworzyć kursy organizowane przez Szkołę Języków Wschodnich afiliowaną przy Wydziale Orientalistycznym UW. Aby uruchomić grupę na poziomie początkującym, potrzeba minimum ośmiu osób, natomiast na poziomach wyższych dla języków rzadszych dopuszcza się mniejszą liczbę uczestników, co ma umożliwić studentom kontynuację nauki języka na wybranym lektoracie. Szkoła Języków Wschodnich Uniwersytetu Warszawskiego (SJW UW) prowadzi kursy języka białoruskiego na trzech poziomach: A1/A2, B1, B2. Większość kursantów to studenci UW, natomiast na wyższych poziomach zdarzają się osoby spoza uczelni. Warto dodać, że naukę języka białoruskiego na wspomnianych wyższych poziomach zaawansowania można realizować wyłącznie w SJW oraz w Katedrze Białorutenistyki. Zespół ds. certyfikacji języka białoruskiego jest niewielki – prowadząca zajęcia jest zarazem jednym z autorów zadań testowych oraz egzaminatorów. W roku akademickim 2023/2024 do zespołu dołączył prof. UW dr hab. Radosław Kaleta.

Pomoce dydaktyczne wykorzystywane na kursach są w większości materiałami autorскими lektorki. Z uwagi na różnice w wymogach nauczania języka białoruskiego jako obcego w Białorusi oraz ze względu na ogólną sytuację języka białoruskiego w Białorusi materiały

dydaktyczne wydawane w tym kraju odbiegają od celów założonych w ESOKJ. Jedynym podręcznikiem do nauczania języka białoruskiego jako obcego jest podręcznik autorstwa Tacciany Ramzy *Bielaruskaja mova? Z zadavalninniem!* (oryg. Таццяна Рамза, “Беларуская мова? З задавальненнем!”), wydany w Białorusi w 2010 i 2022 r. W Polsce nie ukazała się żadna kompleksowa publikacja odpowiadająca potrzebom nauczania języka białoruskiego jako obcego na poziomach nauczania zgodnych z ESOKJ, a zwłaszcza przygotowująca do uzyskania certyfikatu. Mała liczba materiałów dydaktycznych wynika przede wszystkim z prowadzonej polityki językowej w Białorusi, znikomej liczby imigrantów chcących się uczyć języka białoruskiego oraz z malejących co roku nakładów białoruskojęzycznych publikacji.

Egzaminy certyfikacyjne na UW najczęściej zdają absolwenci kursów SJW, chociaż zdarzają się również osoby spoza UW. Egzamin na poziomie B2 cieszy się większą popularnością – przystępują do niego osoby ze studiów I stopnia, które z uwagi na ogólnouniwersytecki wymóg muszą zdać egzamin z języka obcego na poziomie B2, bądź osoby, którym certyfikat jest potrzebny w pracy (np. pracownicy Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii lub pracownicy Ministerstwa Spraw Zagranicznych).

Certyfikacja języka białoruskiego w Białorusi

Sprawdzenie poziomu znajomości języka białoruskiego jest możliwe w Białorusi od 2022 r. wyłącznie w Mińsku, w Republikańskim Instytucie Szkoły Wyższej, który oferuje wszystkim chętnym egzamin certyfikacyjny z języka białoruskiego jako obcego na pięciu poziomach (RISW). Zadania testowe odpowiadają systemowi certyfikacji ALTE (Association of Language Testers in Europe, ALTE) oraz rekomendacjom Komitetu Ekspertckiego działającego przy Radzie Europy CEFR (*Common European Framework of Reference for Languages*, CEFR). Egzamin polega na sprawdzeniu pięciu poziomów sprawności językowych: 1) rozumienie tekstu ze słuchu, 2) czytanie, 3) pisanie, 4) mówienie oraz 5) znajomość leksyki i gramatyki. Egzamin składa się z dwóch części i trwa 3 godziny. Na każdą część przeznaczona jest 1,5 godziny. Pierwsza część sprawdza umiejętności na poziomie rozumienia tekstu ze słuchania i czytania oraz znajomość leksyki i gramatyki; zadania wykonywane są przy użyciu komputera. Druga część sprawdza umiejętności pisania oraz mówienia i odbywa się bez wykorzystania komputera. Najniższym progiem umożliwiającym uzyskanie pozytywnego wyniku egzaminu jest zdobycie 60% ze wszystkich części egzaminu.

Egzamin pozwala określić poziom sprawności językowych zgodnie z określonymi wynikami, które odpowiadają następującym poziomom: A1 – Breakthrough (*beginner*), A2 – Waystage (*elementary*), B1 – Threshold (*intermediate*), B2 – Vantage (*upper intermediate*), C1 – Effective operational proficiency (*advanced*), C2 – Mastery (*proficiency*).

Trudności w opracowywaniu egzaminów certyfikacyjnych

Układanie testów do egzaminów certyfikacyjnych z języka białoruskiego niezależnie od poziomu biegłości językowej wiąże się z kilkoma trudnościami. Pierwszą z nich jest dotarcie do ciekawych i autentycznych materiałów o różnorodnej tematyce. Układający test, selekcionując materiał do zadań egzaminacyjnych, bierze pod uwagę kilka kryteriów:

1. Teksty nie mogą poruszać tematów politycznych, różnic kulturowo-religijnych i nie mogą obrażać poglądów oraz uczuć innych;
2. Tematyka tekstów musi być aktualna, związana ze współczesnym dyskursem publicznym oraz ciekawa dla osób w wieku od 19 do 26 lat;
3. Dobór treści powinien uwzględniać kulturowy obszar zdawanego języka.

Wybór tekstów w języku białurskim, które spełniałyby powyższe kryteria, jest bardzo ograniczony z kilku powodów. Z jednej strony mamy do czynienia z drukiem oficjalnym, uznawanym przez obecną administrację państwową w Białorusi. Są to wydawnictwa, gazety oraz wydania internetowe akredytowane w Republice Białorusi. Materiały przygotowywane

przez te instytucje są zgodne ze standardami ortograficznymi ostatniej redakcji z 2008 r., obowiązującej na całym terytorium Białorusi od 2010 r. W sytuacji powszechnej w państwie dwujęzyczności większość tych tekstów jest publikowana w języku rosyjskim, który od lat dominuje w Białorusi na wszystkich poziomach życia publicznego. Znalezienie ciekawych materiałów w języku białoruskim, możliwych do wykorzystania w zadaniach egzaminacyjnych, jest bardzo czasochłonne i wymaga od układającego przeglądu nie tylko aktualnych publikacji, lecz również sięgania po materiały archiwalne.

Z drugiej strony dostępne są teksty pochodzące z niezależnych wydawnictw, gazet, głównie wydań internetowych, które swoje publikacje przygotowują według alternatywnego standardu ortograficznego, zwanego potocznie „taraszkewicą”. Jest to wariant ortografii języka białoruskiego, którym posługiwano się od 1918 r. do reformy językowej w 1933 r. Nazwa pochodzi od nazwiska Bronisława Taraszkewicza, twórcy pierwszej ortografii i gramatyki współczesnego języka białoruskiego. System ten opiera się głównie na odzwierciedlaniu w piśmie fonetyki języka białoruskiego, m.in. asymilacji, która przejawia się większą obecnością znaków miękkich niż w ortografii oficjalnej, fonetycznych zmian pozycyjnych oraz innej wymowy w wyrazach zapożyczonych.

Dla porównania przytaczam kilka zdań w zapisie „taraszkewicy”: *Гэта і было сьвята ў гонар сонца, вясны, абуджэньня прыроды й надыходу земляробчага сезону. Зь яго ў далёкіх продкаў пачынаўся адлік каляндарнага году* (Svaboda 2020) i te same zdania w zapisie oficjalnej normy ortograficznej: *Гэта і было свята ў гонар сонца, вясны, абуджэньня прыроды і надыходу земляробчага сезону. З яго ў далёкіх продкаў пачынаўся адлік каляндарнага года*. Każdy, kto porówna tych kilka zdań, jest w stanie zauważyć różnice w ortografii, niezależnie od tego, czy rozumie sens tej wypowiedzi, czy też nie. Oprócz asymilacyjnej miękkości w „taraszkewicy” zauważalne są różnice w zapisie fonetycznym wyrazów zapożyczonych: *сымбаль* („taraszkewica”) – *сімвал* (standard), *сэзон* („taraszkewica”) – *сезон* (standard). W odróżnieniu od oficjalnej ortografii w „taraszkewicy” widać również zmiany pozycyjne głosek. Na przykład realizacja spółnika *i* jako *j*: *прыроды й надыходу* („taraszkewica”) – *прыроды і надыходу* (standard) czy typowe dla języka białoruskiego fonetyczne jakanie: *ня буду* („taraszkewica”) – *не буду* (standard), *бяз мамы* („taraszkewica”) – *без мамы* (standard).

„Taraszkewicę” stosuje większość niezależnych wydawnictw i redakcji gazet, stacji radiowych oraz telewizyjnych. W ostatnim czasie w internecie można znaleźć znacznie więcej tekstów białoruskich niż jeszcze pięć, sześć lat temu, co może wynikać z faktu, że w latach 2021–2023 w Białorusi przestały funkcjonować niezależne wydawnictwa oraz mass media, a większość z nich przeniosła swoje siedziby do Polski, Czech czy Niemiec. Przeważająca część tekstów powstających w niezależnych wydawnictwach jest pisana na podstawie „taraszkewicy” i publikowana głównie w internecie.

Podstawowym źródłem materiałów do zadań egzaminacyjnych jest internet. Obecnie w Polsce nie ma łatwego dostępu do aktualnych białoruskich publikacji i dla osoby tworzącej zadania egzaminacyjne oznacza to wielogodzinne przeszukiwanie zasobów internetu oraz żmudną selekcję tekstów pod względem tematycznym, językowym i stylistycznym. W przypadku znalezienia tekstów pisanych „taraszkewicą” niezbędna jest korekta ortograficzna. Kolejną trudnością jest zakres tematyczny tekstów pochodzących z niezależnych mediów. Brakuje tam tematów uniwersalnych – tekstów o tematyce naukowej bądź popularnonaukowej, społecznej, międzynarodowej czy dotyczących stylu życia. Większość tekstów koncentruje się na sytuacji polityczno-ekonomicznej w Białorusi oraz represjach.

Jeszcze trudniej jest pozyskać teksty do słuchania. Dostęp do ciekawych materiałów audio na odpowiednim poziomie językowym jest bardzo ograniczony, a osoba tworząca test napotyka trudności związane przede wszystkim z kwestią materiałów nagranych wyłącznie po białorusku. Nawet kiedy znajdzie się ciekawe nagranie, okazuje się, że występuje ono w wersji dwujęzycznej (białorusko-rosyjskiej) lub w tzw. trasiance – mieszanke języka

białoruskiego i rosyjskiego. Dla poziomów B1 i B2 taka sytuacja jest niedopuszczalna, dlatego najczęstszym wyjściem podczas układania zadań jest znalezienie tekstu o ciekawej tematyce, a następnie odpowiednie zaadaptowanie go do poziomu testu oraz odczytanie przez dwóch rodzimych lektorów. Taki zabieg jest często praktykowany podczas egzaminów certyfikacyjnych z języka białoruskiego.

Zadania sprawdzające rozumienie ze słuchu

Celem zadań egzaminacyjnych dotyczących sprawności słuchania jest sprawdzenie, jak egzaminowany rozumie treści wypowiedziane przez autentycznych użytkowników języka. Testy egzaminacyjne dla poziomów biegłości językowej B1 i B2 zawierają po jednym zadaniu w formie dialogowej. Warunkiem wykonania tego typu zadań dla poziomu B1 jest zrozumienie ogólnego sensu danej wypowiedzi oraz treści podanych *explicite*. Natomiast na poziomie B2 należy odczytać treści *implicite* oraz zawarte w nich frazeologizmy, metafory, elementy mowy potocznej lub regionalizmu. Najlepiej, aby nagranie do takiego zadania było zrobione podczas wywiadu na określony temat lub w sytuacji spontanicznej. Z uwagi na trudności ze znalezieniem autentycznego tekstu audio oraz ze względu na brak możliwości nagrania autentycznej rozmowy w studiu, ta część egzaminu jest realizowana przez dwóch natywnych egzaminatorów. Dialog jest odczytywany dwukrotnie. Taka forma prezentacji sprawdzająca rozumienie ze słuchu nie pozwala uniknąć sztuczności, co nie do końca odpowiada istocie tego typu zadań.

Zadania sprawdzające rozumienie tekstu pisanego

Wybierając teksty do egzaminu, musimy kierować się wyborem tematyki stosownej do wieku i zainteresowań studentów oraz unikać tematów, o których była wcześniej mowa. Trudnością jest znalezienie tekstu problemowego o ciekawej, ale neutralnej tematyce. Test sprawdzający umiejętność rozumienia tekstu pisanego na poziomie B1 obejmuje trzy zadania, które składają się z trzech krótkich tekstów z pytaniami zamkniętymi jednokrotnego wyboru. Zadania mają zweryfikować zrozumienie ogólnej treści informacji podanych wprost. Na poziomie B2 tę samą umiejętność sprawdza się w dwóch zadaniach. W pierwszym do tekstu są ułożone pytania jednokrotnego wyboru, które sprawdzają poprawność odczytania informacji i zrozumienia treści zawartych w tekście, ich uogólniania oraz selekcji, wyłonienia stosunku autora do opisywanego problemu itd. Drugie zadanie polega na dopasowaniu zdań lub ich części do luk w tekście, tak aby powstała logiczna całość. Pozwala to nie tylko sprawdzić biegłość w logicznym łączeniu informacji, selekcji oraz dopasowania treści, lecz daje też szansę na zweryfikowanie umiejętności budowania sensownej wypowiedzi. Teksty źródłowe dla każdego z poziomów biegłości językowej różnią się stopniem trudności. Dla poziomu B1 dobiera się tekst o tematyce codziennej, obyczajowej, natomiast dla poziomu B2 wybierane są teksty problemowe, o określonej tematyce, z wykorzystaniem terminologii specjalistycznej z zakresu turystyki, ekonomii, bankowości i innych dziedzin.

Zadania sprawdzające użycie języka

W aktualnie obowiązującej formie pisemny egzamin certyfikacyjny UW ma za zadanie sprawdzić użycie form i struktur językowych w komunikacji. Na obu poziomach biegłości językowej występują dwa teksty z lukami do uzupełnienia, przy czym jedno z tych zadań ma charakter zamknięty i polega na doborze odpowiedniego wyrazu spośród czterech w tabeli. Drugie zadanie ma charakter otwarty – zdający samodzielnie podaje wyraz pasujący do kontekstu. Oczywiście na poziomie B1 autor testu jest zobowiązany do tworzenia luk w kontekstach odpowiednich dla danego poziomu, np. takich jak: dopasowanie, użycie partykuł czy przyimków, spójników, użycie synonimów, antonimów. Dla poziomu B2 konteksty mogą być już bardziej złożone, związane z kolokacją wyrazów, użyciem słów potocznych, wtrąceń lub innych zaawansowanych struktur.

Podsumowanie

Należy podkreślić, że największą trudność w przygotowaniu egzaminów certyfikacyjnych z języka białoruskiego stanowią niewielkie zasoby autentycznych publikacji na dobrym poziomie językowym potrzebnych do tworzenia zadań oraz mała liczba materiałów dydaktycznych przygotowujących do testów na poziomie biegłości językowej B1 i B2 według ESOKJ. Autorom zadań egzaminacyjnych bardzo doskwiera ograniczony dostęp do nagrań audio-wizualnych oraz brak możliwości przygotowania takich materiałów na potrzeby egzaminu w profesjonalnym studiu nagrań. Problemy opisane powyżej, właściwe dydaktyce i certyfikacji większości mniej popularnych języków, mogą być punktem wyjścia do szerszej dyskusji na temat trudności pozyskiwania materiałów do tworzenia zadań testowych oraz materiałów dydaktycznych do nauczania i przygotowywania studentów do egzaminów.

BIBLIOGRAFIA

- Association of Language Testers in Europe, <www.alte.org>, [dostęp: 18.12.2024].
- *Europejski system opisu kształcenia językowego* (2003), Warszawa: CODN.
- Svaboda (2020), *Paska i Wialikdzien: szto piroh a szto świata? (Паска і Вялікдзень: што пірог, а што сьвята?)*, <www.svaboda.org/a/paska-i-vialikdzien/28432165.html>, [dostęp: 2.03.2025].
- *Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы (bdw), Сертыфікатыйнае тэставанне па беларускай мове як замежнай*, <nihe.by/index.php/ru/sertyfikatsyjnae-testavanne>, [dostęp: 18.12.2024].
- Uniwersytet Warszawski (2024), *Oferta egzaminów certyfikacyjnych na rok akademicki 2024/2025*, <jezyki.obce.uw.edu.pl/oferta-egzaminow>, [dostęp: 19.12.2024].

Artykuł został pozytywnie zaopiniowany przez recenzenta zewnętrznego „JOwS” w procedurze double-blind review.

DR VOLHA TRATSIK Adiunkt w Katedrze Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego, lektor oraz egzaminator w zespole Certyfikacji Językowej UW (język białoruski), recenzent podręczników języka białoruskiego jako języka mniejszości narodowej w Polsce przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. Przewodnicząca Komitetu Głównego Olimpiady Języka Białoruskiego w Polsce. Zainteresowania naukowe: onomastyka, polsko-białoruskie związki językowe i kulturowe, współczesny język białoruski, polityka językowa, nauczanie języka białoruskiego jako obcego.